

การสังเคราะห์ความรู้ทางการพัฒนาจิตวิญญาณ จากเรื่องเล่าความสำเร็จของครูและนักเรียนในระบบ
การศึกษา : การพัฒนาหน่ออ่อนทางการศึกษา สร้างจิตปัญญาในการเรียนรู้สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

**Synthesis Study of Body Knowledge in Mental and Spiritual Development from
Storytelling of Success among Teachers and Students in Educational System: Development
in Educational Youth Descendants for Humanized Educare**

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นรินทร์ สังข์รักษา e-mail : narin2100@yahoo.com

ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

บทคัดย่อ

การวิจัย มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับครูในจิตวิญญาณที่ดีของผู้สอน 2) วิธีการพัฒนาตนเองของ ครูที่บ่มเพาะลูกศิษย์ด้วยหัวใจ 3) ปัจจัยที่ส่งเสริมการอบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ด้วยหัวใจ ใช้วิธีการสังเคราะห์ความรู้จากเรื่องเล่าของผู้บริหารและครูที่ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 4 เวทีๆละ 3 ครั้ง

ผลการวิจัย พบว่า 1) ผู้บริหารและครูมีการสร้างอุดมการณ์ความเป็นครู มีความเข้าใจในระบบการศึกษา สามารถเข้าถึงหัวใจลูกศิษย์และชุมชนผ่านชีวิตการศึกษา มีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ 2) วิธีในการพัฒนาตนเอง มีการทบทวนตนเอง เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ เน้นการให้มากกว่าการรับ ทุ่มเท เสียสละ มีการปฏิบัติที่ดี มีการจัดทำโครงการที่หลากหลาย 3) ปัจจัยความสำเร็จ ด้านปัจจัยภายใน ได้แก่ การรู้เท่าทันตนเอง ความเสียสละ และความภาคภูมิใจ ปัจจัยภายนอก ได้แก่ บรรยากาศองค์กร การกำหนดนโยบายที่ชัดเจน เครือข่ายพันธมิตรที่เข้มแข็ง และความร่วมมือของหมู่คณะ

Abstract

This research is aimed to 1) synthesize the body of knowledge especially in spirituality in teaching 2) study the teachers in the ways they develop themselves to be the one, with their heart 3) the factors which promote the process of education based in the content analysis technique, these processes were synthesized from the process of storytelling of success among the school directors and the teachers.

It was shown that 1) the directors and the teachers were socialized and constructed to have their ideology of teacher being. They understood the educational system. And they understood the students and community through their educational life. All of these issues were the new paradigm. 2) The ways of self-development and changing to be the one who have endeavor, sacrifice or be a more giver than the receiver, the good practices, and the formulation and implementation of various projects. 3) The successful internal factors, were trustfulness, sacrifice and pride. The external factors the climate organization, declaration of clear policy, strengthening of net-work alliances, and the cooperation.

บทนำ

การศึกษานับเป็นรากฐานที่สำคัญที่สุดในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้า ตลอดจนการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในสังคม เนื่องจากการศึกษาเป็นกระบวนการที่ช่วยพัฒนาคนในด้านต่างๆ ตั้งแต่แรกเกิด ให้เกิดการพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถที่จะดำรงชีพและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข สามารถรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งเป็นพลังในการสร้างสรรค์และพัฒนาประเทศได้ เมื่อเป็นดังนี้ การอบรม บ่มเพาะครูและลูกศิษย์ในทุกระดับทั้งในระดับบริหาร และในระดับปฏิบัติการถือเป็นหน้าที่หลักของ องค์การหรือหน่วยงานที่จะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ (Humanized Educare) เทียบพร้อมด้วยความรู้ คุณธรรม จิตวิญญาณ ที่จะปฏิบัติงานใน หน้าที่ให้มีประสิทธิภาพ หากองค์การหรือหน่วยงานใดขาดการพัฒนาบุคลากรแล้ว ย่อมส่งผลต่อ ประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์การครูและลูกศิษย์ จึงมีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการจัด การศึกษา จึงจำเป็นที่จะต้องให้ครูอบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ควบคู่กันไป ทั้งนี้เพราะครูเป็นผู้นำในการสร้าง ความรู้ให้กับลูกศิษย์ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะทางจิตวิญญาณ คุณธรรม แบบ “ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข” เพื่อให้การจัดการศึกษาบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย นอกจากนี้การเรียนรู้ เป็นสิ่งสำคัญที่ จะทำให้การศึกษาประสบความสำเร็จได้ ด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากประสบการณ์ การ เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนร่วมกัน ดังนั้นการเรียนรู้จึงเป็นการพัฒนาศักยภาพของทุนมนุษย์ ที่นำไปสู่การ พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542)

ระบบการศึกษาต้องพัฒนาทั้งครูและลูกศิษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคม และ จิตวิญญาณ มี “สุขภาวะทางปัญญา” ในการดำรงอยู่ในสังคม สร้างหน่ออ่อนทางการศึกษาที่มีศักยภาพ สร้างความเจริญงอกงาม โดยเฉพาะในด้านของจิตวิญญาณ รวมถึงการมีความฉลาดทางอารมณ์ (E.Q.) (ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์ 2552) ทั้งนี้ดาไล ลามะ ผู้นำแห่งจิตวิญญาณ ได้กล่าวถึงปัญหาของมนุษย์ทุก วันนี้ มีปัญหาที่เกิดจากความบกพร่องทางจิตวิญญาณ และหนทางแก้ปัญหา คือ การปฏิบัติทางจิตวิญญาณ

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษา การพัฒนาหน่ออ่อนทางการศึกษาด้วย จิตวิญญาณในการจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาหน่ออ่อนทางการศึกษาให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในชุด โครงการสังเคราะห์ความรู้วิชาการ เพื่อสังเคราะห์ความรู้วิชาการทางการศึกษา ที่มีการเปลี่ยนแปลงและการปฏิบัติที่ดีของครูและลูกศิษย์ จากการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับครู ในจิตวิญญาณที่ดีของผู้สอน ผ่านเรื่องเล่าความสำเร็จของครู ในระบบการศึกษา
2. เพื่อศึกษาวิธีการพัฒนาตนเองของครูที่บ่มเพาะลูกศิษย์ด้วยหัวใจ ให้เป็นหน่ออ่อนที่สมบูรณ์
3. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมการอบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ด้วยหัวใจ ให้เป็นหน่ออ่อนที่สมบูรณ์

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทบทวนนโยบายการศึกษาของรัฐบาลชุดปัจจุบัน ประกอบด้วยนโยบาย 8 ข้อ ในด้านการเรียนการสอน การบริหารจัดการ การพัฒนาคุณภาพและการปฏิรูปการศึกษา 2) ความหมายของการศึกษาของนักวิชาการในประเทศและต่างประเทศ 3) ความมุ่งหมายของการศึกษาทั่วไปและความมุ่งหมายเฉพาะตามแผนการศึกษาฉบับต่างๆ และ การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 4) สภาพปัญหาทางการศึกษาไทย ในด้านการบริหาร ความเสมอภาค การศึกษาในแต่ละระดับ 5) การเรียนการสอน และการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และ 6) แนวคิดการสังเคราะห์งานวิจัย โดยใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากการเล่าเรื่อง (Storytelling) แล้วนำมาสังเคราะห์ข้อมูลแบบ Domain Analysis (ภาณี วงษ์เอก, 2551) นำความรู้ที่เด่นชัดมาจัดระบบ และประกอบเชื่อมโยง ตามประเด็นในวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อ และนำเสนอในรูปแบบใหม่ ได้แก่ 1) จำแนกสิ่งที่เป็นแกนหลัก ที่หยิบยกขึ้นมา อาจเป็นความคิด การกระทำ พฤติกรรม หรือสิ่งที่บอกเล่า 2) สร้างแกนหลักจากประเด็นย่อย (Theme) เมื่อได้สิ่งที่เป็นแกน

หลักแล้ว หัวข้อย่อที่จะถูกนิยามหรือให้ความหมาย ภายใต้ประเด็นย่อย ในขั้นตอนนี้จะเริ่มเขียนบรรยายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์จริงๆ ในสิ่งที่เป็นแกนหลักเบื้องต้น โดยวิธีจัดกลุ่มข้อมูลเดียวกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัย ดำเนินการวิจัย ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

มูลนิธิสตรี-ศฤงคังษ์ได้เป็นผู้คัดเลือกจากผู้บริหาร ครูในโรงเรียนที่มีผลงาน จำนวน 22 โรงเรียน จำนวน ผู้บริหาร 22 คน และครู จำนวน 26 คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จำนวน 4 เวทีทั้งภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเหนือ และภาคใต้ ซึ่งดำเนินการจัดเวทีภาคละ 3 ครั้งๆ 3 วันในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (4 วง 3 รอบ)

เครื่องมือในการวิจัย

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยการเล่าเรื่อง (Storytelling) 4 ครั้งๆละ 3 รอบ การใช้แบบสังเกตเชิงคุณภาพ และวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)

การรวบรวมข้อมูล

มูลนิธิสตรี-ศฤงคังษ์ ได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยการเล่าเรื่อง โดยการบันทึกวีซีดี และบันทึกเทป และมีเจ้าหน้าที่จดบันทึกภาคสนามตลอดการจัดเวทีทุกครั้ง และผู้วิจัยร่วมสังเกตในบางครั้ง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ดำเนินการสังเคราะห์ความรู้ จากฐานการจัดการความรู้ ของเวทีที่ได้ สร้างแบบการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามหลักการวิเคราะห์เนื้อหา

2. ถอดบทเรียน (Lesson Learning : AAR) หรือถอดประสบการณ์ ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ค้นหาการปฏิบัติที่ดีหรือสิ่งดีๆ และถอดบทเรียนความรู้ตามหลักวิชาการ

3. นำผลการสังเคราะห์ที่ได้มาวิพากษ์ (Policy Meeting) เพื่อตรวจสอบและยืนยันความน่าเชื่อถือ (Trust Worthiness) ผู้วิจัยจัดประชุมวิพากษ์ผล 1 ครั้ง ในวันที่ 29 มี.ค. 2553 ณ ห้องประชุมคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิเป็นอาจารย์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา จาก มหาวิทยาลัยศิลปากรจำนวน 2 คน และอาจารย์จากสถาบันการศึกษาอื่นๆ จำนวน 3 คน รวม 5 คน กำหนดคุณสมบัติเป็นผู้ทรงคุณวุฒิและมีประสบการณ์ทางด้านการบริหารการศึกษา จิตวิทยาการเรียนรู้ การวิจัยทางการศึกษา การพัฒนาชุมชน และการประเมินผลการวิจัย อย่างละ 1 คน และปรุงแก้ไขตามข้อเสนอ

4. สรุปบทเรียนและเขียนรายงานผลการสังเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย พบว่า

1. ผู้บริหาร โรงเรียนและครูมีการหล่อหลอมสร้างอุดมการณ์ความเป็นครู ดังคำกล่าวด้วยบทประพันธ์ของ คุณประสงค์ ผู้บริหารโรงเรียนอู่ทองวิทยา ที่ว่า “...จงก้าวไปแม่ไฟจะไหม้โลก จงก้าวไปแม่โลกจะอับเฉา จงก้าวไปแม่ใครจะดำเรา จงก้าวไปแม่เขาผ่านินทา จงก้าวไปเพื่อชาติ ศาสน์ กษัตริย์ จงก้าวไปเพื่อขจัดมวลปัญหา จงก้าวไปเพื่อมุ่งพัฒนา ให้ประเทศไทยนี้มั่นคง” มีความเข้าใจในระบบการศึกษาจากนโยบายที่สั่งการแบบเดิมๆ การเข้าใจความคิดระบบการศึกษา การเข้าถึงความรับผิดชอบ การเข้าใจบทบาทหน้าที่ สามารถเข้าถึงหัวใจลูกศิษย์และชุมชนผ่านชีวิตการศึกษา มีการปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ในการศึกษาทั้งในระดับบุคคล ระดับองค์กรและระดับชุมชน ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาตนเอง ดัง คำกล่าวครูสุมนต์ มอนไข โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ ที่ว่า “พัฒนาตน เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน พัฒนางาน เสียสละเพื่อสังคม พัฒนาคน ภูมิปัญญา ค่านิยม อันเหมาะสม สังคมไทยในปัจจุบัน”

2. วิธีในการพัฒนาตนเอง มีตัวตนของความเป็นครูที่บ่มเพาะลูกศิษย์ด้วยหัวใจ มีการทบทวนตนเองเพื่อการเรียนรู้ ดังครูสมประสงค์ โรงเรียนอู่ทองวิทยาคมที่ว่า “ผมมีความเชื่ออยู่อย่างว่าคนเรายังได้

มีโอกาสสัมผัสกับความเจริญทางวัตถุเท่าไรหรือความตกต่ำทางจิตใจก็จะลงไปมากขึ้นๆ” หลักในการพัฒนาเด็ก ยังประกอบด้วย (1) การรู้จักตนเอง (2) การรู้จักผู้อื่น ให้เพียงพอ เพราะเปรียบเทียบ “การรู้เขา การรู้เรา” ครอบครองครั้งหนึ่งหรือครั้ง การเป็นครูเป็นความรังสรรค์ของชีวิตความเป็นครู เป็นวิชาชีพที่เป็นผู้ให้มิใช่เพียงเรื่องจ้างส่งถึงฝั่ง แต่ชีวิตการเป็นครูต้องเป็นครู คือ ผู้ให้ ครูจึงเป็น (1) การเป็นครูของคุณ (2) การเป็นครูของคุณศิษย์ และ (3) การเป็นครูของชุมชน ดังที่ครูพิสมัย เทวาพิทักษ์ โรงเรียนบ้านร้องจีเหล็ก ได้กล่าวถึงการเป็นครูทั้ง 3 ครูดังกล่าวของครูพิสมัย โรงเรียนบ้านร้องจีเหล็ก ดังว่า

“ถ้าฐานแข็งแรงต้นจะแข็งแรงยิ่งขึ้นนะคะ เมื่อเติบโตเป็นต้นไม้แล้ว ต้นไม้ของดิฉันยังเกิดประโยชน์คือดิฉันจะเป็นครูของคุณก่อนเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตให้คุณ จากนั้นเป็นครูของคุณศิษย์นะคะ แล้วก็ไปเป็นครูของชุมชน ต้นไม้ดิฉันจะมีทั้งนกอาศัยนะคะ มีทั้งผึ้งมีทั้งกระรอกกระต่าย อะไรทุกอย่างจะมาอาศัยร่วมเงาเหล่านี้คะ”

เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ ทำใหม่ ดังครูสารภี สายหอม โรงเรียนสำโรงทาบ ที่ว่า “คิดว่าหลักสูตรจะให้มาอย่างไรก็ตามมันขึ้นอยู่กับครูที่จะออกแบบ การจัดการเรียนการสอนที่จะให้เค้าเรียนอย่างมีความหมายนะคะ แ่ให้เขาคิดได้ คิดคิดอย่างมีเหตุมีผล คิดอย่างภาคภูมิใจ ในท้องถิ่นและก็มีภูมิปัญญาของเค้า เค้าก็จะสามารถเอาไปปฏิบัติได้ในอนาคตจะก็เปอร์เซ็นต์เราก็ถือว่านักเรียนได้คิดแล้วนะคะดิฉันคิดว่าขึ้นอยู่กับครูออกแบของครูคะ”

ครูต้องเน้นการให้มากกว่าการรับ ทุ่มเท เสียสละ อุทิศตน มีการใช้ประสบการณ์จากการเรียนรู้โดยตรง พัฒนาความเข้าใจชีวิตการเรียนรู้อะไรมีพลังจากกำลังใจ มีการปฏิบัติที่ดี มีการจัดทำโครงการที่หลากหลายและมีการบูรณาการในวิถีชุมชน ส่งผลให้ลูกศิษย์เห็นคุณค่าในตนเอง ทั้งยังถูกหล่อหลอมขัดเกลาด้วยคุณงามความดีที่ส่งผ่านจากครู วิธีการพัฒนาตนเองของครูได้แก่ ประกอบด้วย 1) การปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนการสอนไปสู่การเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ 2) การปรับปรุงรูปแบบการประเมินที่เน้นความสามารถที่แท้จริงของผู้เรียน 3) การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ด้วยตนเอง 4) การปลูกฝังแนวคิดเรื่องบทบาทและความสำเร็จของผู้เรียน 5) การพัฒนางานด้านกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น โครงการต้นกล้าคุณธรรม กิจกรรมครอบครัวอบอุ่น กิจกรรมชุมชนเข้มแข็ง วิถีแห่งการพัฒนาตนเองของครู เพื่อสร้างภูมิแห่งครูดีของไทย จะประกอบด้วย 1) การหล่อหลอมในวัยเด็ก 2) การมีครูดีเป็นต้นแบบ 3) แหล่งหล่อหลอมความเป็นครู และ 4) จิตสำนึกความเป็นครูและประสบการณ์การเริ่มต้น ส่วนวิธีการพัฒนาตนเองของ ผู้เรียน ได้แก่ 1) ปฏิบัติจากประสบการณ์ที่ได้รับจากผู้เรียน 2) คุณสมบัติของผู้เรียนที่สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง 3) ปัญหาของผู้เรียนวิถีแห่ง

การพัฒนาตนเอง ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งครูและลูกศิษย์ ได้แก่ 1) จิตแห่งการให้มากกว่า การรับ 2) การใช้ประสบการณ์ตรง ในการ พัฒนาความเข้าใจชีวิตการเรียนรู้ 3) สร้างต้นไม้แห่งชีวิต โรงเรียนได้พัฒนาจนเกิดต้นไม้จริยธรรม ที่ได้ปลูกฝังเมล็ดพันธุ์ ที่หล่อหลอมราก แก้วอย่างแข็งแรง ด้วย ความยุติธรรม มีการเปลี่ยนแปลงทั้งชีวิต การเรียน และเสริมสร้างในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีการ ช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือเพื่อน โรงเรียน และชุมชน

วิธีการพัฒนาตนเองไปสู่ความสำเร็จ สร้างให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ประกอบไปด้วยผู้บริหารที่มี กระบวนทัศน์ใหม่ ได้แก่ 1) การบริหารแบบเน้นเป้าหมาย 2) หลักบริหารแบบเป็นแบบอย่าง 3) การบริหาร แบบช่วยเหลือ 4) การบริหารแบบโปร่งใส 5) การบริหารที่เน้นความเข้าใจ 6) การบริหารแบบฟังพา และ 7) การบริหารยึดความเป็นกลาง ส่วนครู/ผู้สอน มีการจัดการเรียนการสอน 1) การมีความอิสระ 2) การสอน จากชีวิตจริง 3) การใช้หลักเสริมพลังอำนาจ และ 4) การสอนด้วยการเน้นที่ผลลัพธ์

3. ส่วนปัจจัยที่ส่งเสริมการอบรมบ่มเพาะแห่งความสำเร็จทั้งปัจจัยภายในบุคคล ได้แก่ 1) การรู้เท่า ทันตนเอง กล้าเปลี่ยนแปลง 2) การสร้างความศรัทธา และความไว้วางใจ 3) การรู้ในคุณค่า 4) การสร้างแรงบันดาลใจ/กำลังใจ 5) ความมุ่งมั่น เอาจริงเอาจัง 6) ความภาคภูมิใจในตนเอง 7) การเป็นแบบอย่างที่ดี 8) การเป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ 9) การเสียสละเพื่อส่วนรวม 10) การเป็นตัวแทนทางสุขภาพ ความศรัทธา ความ เสียสละ และความภาคภูมิใจ และปัจจัยภายนอกตัวบุคคล ได้แก่ 1) การกำหนดนโยบายที่ชัดเจนของ ผู้บริหาร กลยุทธ์ที่ 1 คือ การพัฒนาโรงเรียนให้พร้อมบริการ กลยุทธ์ที่ 2 คือพัฒนาวิชาการ กลยุทธ์ที่ 3 คือพัฒนาตัวครู และกลยุทธ์ที่ 4 กลยุทธ์ในการ ดำรงคุณภาพที่ยั่งยืน 2) การสร้างความแตกต่าง 3) การ ทำงานเป็นทีม และ 4) การสร้างเครือข่ายพันธมิตรที่เข้มแข็ง

ความมั่งคั่งจากการอบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ด้วยหัวใจเพื่อสร้างทุนมนุษย์ที่สมบูรณ์ ได้แก่ 1) ความสำเร็จ ผลลัพธ์ที่เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ การช่วยเหลือตนเอง ผลจากโครงการพ่อแม่อุปถัมภ์ ผลจาก โครงการกล้ากตัญญู เกิดการการรู้จักตนเอง 2) การช่วยเหลือโรงเรียน 3) การช่วยเหลือสังคม เช่น ความสำเร็จของโครงการเยี่ยมบ้าน ความสำเร็จในการสร้างความเท่าเทียมกัน 4) ความภาคภูมิใจใน ความสำเร็จของการมีจิตอาสา ความภาคภูมิใจที่เกิดขึ้นเกิดจากการปลูกฝังคุณธรรม การมีจิตอาสาใน กิจกรรม การแบ่งปัน การเก็บขยะ ความภาคภูมิใจ ในการช่วยเหลือ ลูกศิษย์ที่บกพร่องทางการเรียนรู้ (LD) ความภาคภูมิใจในความสำเร็จของนักเรียน 5) ศิลปะช่วยสร้างชีวิตสร้างความสำเร็จ 6) กระบวนการอริยสัจ 4 กับความสำเร็จ 7) การพัฒนาให้เป็นริสอร์ทแห่งการเรียนรู้ ดังคำกล่าวของครูอัมพร ผู้บริหาร โรงเรียนวัด

สวนส้ม ดังว่า “รีสอร์ทแห่งการเรียนรู้ เป็นที่มาของรีสอร์ท พอได้รีสอร์ทแห่งการเรียนรู้เสร็จแล้ว เราก็มีกิจกรรมเยอะมากมาย เราก็นั่งคิดว่า เราจะไม่รอคำสั่งใครแล้วต่อไป เราจะทำงานด้วย แบบก้าวกระโดด นี้คือ ไม่รอคำสั่งใคร ถ้ารอคำสั่งจากเจ้านาย การบริหารแบบปกติ แต่ถ้าให้แตกต่างไปจากที่อื่น เราต้องบริหารแบบก้าว หน้า เราไปเปิดรัฐธรรมนูญดูว่าเค้าเขียนอะไรเกี่ยวกับการศึกษา แล้วเอามาวางแผน”

8) การใช้สุนัขเป็นสื่อการสอนที่ทรงพลัง และเกิดผลสำเร็จในโครงการรักษ์สัตว์รักษ์สังคม และ 9) ผลจากโครงการเด็กไทยไม่ใช้เงินและเด็กไทยไม่กินหวาน

(หมายเหตุ การหยิบยกเครื่องหมายคำพูดนั้น คือ การอ้างอิงจากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อันเป็นส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าความสำเร็จที่เป็นหัวข้องานวิจัย)

บทวิเคราะห์

จากการสังเคราะห์ความรู้ที่ได้ ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์เปรียบเทียบการศึกษาในปัจจุบันกับการศึกษาในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบระหว่างการศึกษโดยทั่วไปในปัจจุบันกับการศึกษาในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ที่	หัวข้อ	แก่นของการศึกษาไทยในปัจจุบัน	การศึกษาในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
1	ความมุ่งหมาย	เน้นการเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข	เน้นคนดี มีความสุขและมีความรู้
2	อุดมการณ์ของการศึกษา	ใช้ตัวแบบการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยของระบบทุนนิยม	ใช้ตัวแบบการพัฒนา ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของตัวคนที่ถูกหล่อหลอม
3	หลักสูตรการศึกษา	กำหนดจากส่วนกลาง เป็นทางการ (พิมพ์เขียว) ขาดความยืดหยุ่น ตอบสนองรัฐ	มีการ บูรณาการ โครงการ/กิจกรรม ประยุกต์ใช้ตามบริบท มีความยืดหยุ่น ตอบสนองชุมชน/ท้องถิ่น
4	ระบบการศึกษา	ระบบทุนนิยม ธุรกิจการศึกษา เน้นการ กวดวิชาเป็นหลัก	ระบบทุนนิยม ไม่เน้นธุรกิจการศึกษา ไม่เน้นการกวดวิชา

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	หัวข้อ	แก่นของการศึกษาไทยในปัจจุบัน	การศึกษาในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
5	การเรียนการสอน	ยึดวิชาเป็นตัวตั้ง การเรียนการสอนเราให้เด็กมานั่งฟังครูวันละหลายชั่วโมง และใช้การประเมินผลโดยการสอบได้	มีความหลากหลาย รูปแบบ เน้นการสอนในห้องเรียนชีวิต ตามกิจกรรม/โครงการ
6	ระบบโรงเรียน	รับใช้สังคมเมือง /อุตสาหกรรมมากกว่าสังคมชนบท ทั้งถิ่นฐาน	รับใช้สังคมชนบท /เกษตรกรรมมากกว่าสังคมเมือง ไม่ทั้งถิ่นฐาน
7	ระบบบริหารการศึกษา	คิดในกรอบ	คิดนอกกรอบ
8	สื่อการสอน	ใช้ตัวครูเป็นสื่อหลัก ใช้ตำรา วิทยากร จากต่างประเทศ ลงทุนมาก	ใช้สื่อการสอน ในชุมชน ที่หลากหลาย เช่น สุนัข คนพิการ คนสูงอายุ การงานอาชีพ ไม่ลงทุนมาก
9	บทบาทของผู้สอน	สอนแบบแยกส่วน ครูเปรียบเสมือนเป็นเรือจ้าง ขาดความสัมพันธ์ที่ดี	สอนแบบบูรณาการ ครูมีบทบาท เป็นเหมือนพ่อ/แม่คนที่สอง เกิดไ้วางใจกัน
10	บทบาทของผู้เรียน	เน้นเชิงรับ เป็นฝ่ายรับจากครู มุ่งเน้นความเก่ง มุ่งการแข่งขัน	เน้นเชิงรุก เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ลงมือทำด้วยตนเอง มีจิตสาธารณะ มองครูเป็นมิตร ไ้วางใจ ทำตามแบบอย่างครู
11	โครงสร้างการศึกษา	โครงสร้างทางสังคม และโครงสร้างทางการเมืองมีบทบาทนำ	โครงสร้างทางสังคม และโครงสร้างทางการเมืองมีบทบาทนำ
12	ความเสมอภาคการศึกษา	คนรวยหรือคนอยู่ในเมืองมีโอกาสเข้าถึงการศึกษามากกว่าคนในชนบท หรือคนที่ยากจน	ไม่เกิดช่องว่าง และความแตกต่างกัน ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาเหมือนกัน
13	การกระจายอำนาจ	การรวมอำนาจยังอยู่ที่รัฐ ส่วนกลาง	การรวมอำนาจยังอยู่ที่รัฐ ส่วนกลาง
14	ผลลัพธ์จากการศึกษา	คุณภาพมาตรฐานต่ำ ขาดความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เน้นเพียงคนเก่ง มุ่งผลิตคนเก่ง ทำให้ผู้เรียนเกิด	คุณภาพของความดีงาม มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เน้นคนดีไม่เกิดความเครียด มุ่งตอบสนองต่อ ประสพการณ์และวิถีใน

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ที่	หัวข้อ	แก่นของการศึกษาไทยในปัจจุบัน	การศึกษาในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้
		ความเครียด มุ่งสู่การเข้าสู่มหาวิทยาลัย แต่ไม่สามารถหางานทำ ผู้สำเร็จ การศึกษาไม่มีงานทำ เกิดการสูญเปล่า ไม่สามารถศึกษาต่อได้ ไม่สามารถใช้ การศึกษาเพื่อชีวิตได้	การดำรงชีวิต ตอบสนองต่อความต้องการที่ แท้จริง ไม่เกิดการสูญเปล่า เพื่อการดำเนิน ชีวิตที่ดี จนได้รับรางวัลมากมาย

การสังเคราะห์กรอบมโนทัศน์ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กรอบมโนทัศน์ที่ได้จากการศึกษาในด้านคุณลักษณะของครูที่ดีมีความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครู และผลการสังเคราะห์ความรู้ ดังนี้

1. คุณลักษณะของครูที่ดี มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

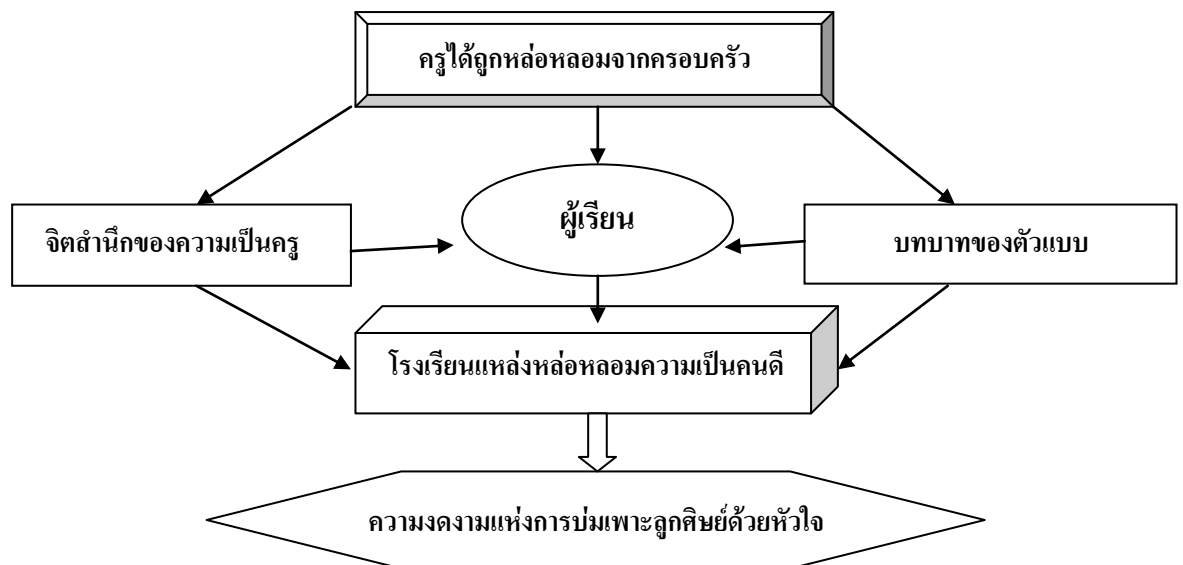
คุณลักษณะของครู ที่ดีมีความเป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์ จากเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผู้วิจัยสังเคราะห์ ประกอบด้วย 24 ประการ ได้แก่ 1) การรักและเมตตาศิษย์อย่างเท่าเทียมกัน 2) การรักและผูกพันกับวิชาชีพ ครูและตั้งใจจริง 3) การช่วยเหลือด้วยการ ถ่ายทอดความรู้แก่เพื่อนครูและลูกศิษย์โดยไม่ปิดบังอำพราง 4) การเป็นกัลยาณมิตรกับลูกศิษย์และเพื่อนครู 5) การเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่น 6) การใฝ่รู้ใฝ่เรียน 7) การมีความรู้ดี รู้กว้างขวาง ลึกซึ้ง 8) การมีความคิดก้าวหน้า มีวิสัยทัศน์กว้างไกล 9) การมีมุ่งมั่น ขยัน ตั้งใจ ในการทำงาน เสียสละ และเมื่อตัดสินใจทำแล้วต้องทำงานสำเร็จ 10) ความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ ได้ดี 11) การรู้จักปรับตัวและปรับการสอนให้เข้ากับบริบทที่แวดล้อม 12) การมีความสามารถสัมพันธ์กับ ผู้ปกครอง และชุมชน 13) การเป็นคน ช่างสังเกต 14) การทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีในทุกๆด้าน 15) การ ทำงานเชิงรุก 16) การพูดจาไพเราะและให้เกียรติผู้เรียน 17) การมีความสามารถในการจัดสรรเวลาที่ดี 18) การ ไม่เคยปฏิเสธงาน 19) การผ่อนปรนยืดหยุ่นอย่างมีเหตุผล 20) การ ประหยัดและสอนให้นักเรียน ประหยัด 21) การยึดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นหลักชัย 22) การถือว่าลูกศิษย์เป็นแรงผลักดันมากที่สุด 23) การมีความสุขกับการสอนและเข้าใจในตัวลูกศิษย์ และ 24) การยกย่องให้เกียรติครูผู้สอนตนเอง

2. กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูไทย

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของครูไทยในปัจจุบันประกอบด้วย 15 ประการ ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล 2) การวิเคราะห์หลักสูตรและเตรียมการสอน 3) การคิดในทิศทางของเด็ก มองเหตุการณ์ในสายตาของเด็ก การเข้าไปนั่งในใจเด็ก 4) การสอนโดยใช้วิธีการที่หลากหลายตามความสามารถของผู้เรียน 5) การสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้จริงให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน 6) การจัดกระบวนการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับคุณธรรมไปพร้อมๆกัน และนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ 7) การให้เรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลายจากของจริง การเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 8) การสอนเรื่องใกล้ตัวก่อนแล้วค่อยขยายความให้กว้างออกไป 9) การเป็นกัลยาณมิตรพร้อมที่จะให้ความรู้กับเพื่อนครูและผู้เรียน 10) การ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับชีวิต 11) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือสิ่งดีๆในท้องถิ่นมาใช้ในการเรียนการสอน 12) การสอนแล้วเด็กสนุก ได้ทำจริง ทำให้เด็กมีคุณค่าในสังคม 13) การมีความสามารถในการสอนดี เด็กเข้าใจ 14) การเชื่อมโยงความคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์เป็นระบบ และ 15) การฝึกการมีจิตสาธารณะ และสร้างประโยชน์ให้สังคม

3. ผลการสังเคราะห์ความรู้

กระบวนการเรียนการสอนของครูในปัจจุบัน คือ การเน้นความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ หมายถึง ครูที่ดี รักอาชีพครู และไม่เคียดที่จะเปลี่ยนอาชีพ สามารถเชื่อมโยงกัน ดังแผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 แสดงความเชื่อมโยงความรู้ในการอบรมบ่มเพาะลูกศิษย์ด้วยหัวใจ

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผู้วิจัยขอเสนอแนะตามประเด็นของข้อเสนอแนะจากการวิจัยจากเรื่องเล่าของความสำเร็จของครูและนักเรียนในระบบการศึกษา ได้แก่ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงการนำไปใช้ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

ก. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ผลการวิจัยพบว่า ครูในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้มี อุดมการณ์ความเป็นครูเป็นสิ่ง ยึดเหนี่ยวที่สำคัญ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ ควรมีการปลูกฝังหล่อหลอม สร้างอุดมการณ์ในความเป็นครูที่เป็นแบบอย่างในการออกแบบการเรียนการสอนที่เน้นครูที่ดี มีความรักในอาชีพความเป็นครู เพื่อสร้างแบบอย่างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
2. ผลการวิจัยพบว่า ครูในเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้เน้น ให้มีการปฏิรูปครูเป็นอันดับแรก ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการ ควรมุ่งเน้นการปฏิรูปครูเป็น สิ่งสำคัญ ทั้งการเรียนการสอน วิธีสอน การออกแบบการสอน รูปแบบการสอน การจัดสวัสดิการที่เหมาะสมให้กับครู เพื่อสร้างความมั่นคงในวิชาชีพ และให้ครูได้ทุ่มเทอย่างจริงจังกับการเรียนการสอน
3. ผลการวิจัยพบว่า สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งหล่อหลอมความเป็นคนดีของครู ดังนั้น สถาบันการผลิตครู ควรมีการสร้างความเข้าใจระบบการศึกษา เพื่อพัฒนาให้เป็น คนดี จัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนครู ให้เป็นแบบอย่างที่ดี สร้างครูต้นแบบ ปลูกฝังอุดมการณ์ ความรักในวิชาชีพ และมุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์ห้อย่างสร้างสรรค์
4. ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนเป็นสื่อการสอนและแหล่งความรู้ในการสร้างประสบการณ์ชีวิตให้ผู้เรียน ดังนั้น ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระดับชุมชนและท้องถิ่น ควรสร้างแบบอย่างที่เน้นการเรียนรู้ในการเป็นผู้นำที่ดี มีความซื่อสัตย์ สุจริต เสียสละ และยึดการปฏิบัติตัวตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีพฤติกรรมที่ดีเพื่อให้ผู้เรียนได้แบบอย่างในการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิต
5. ควรมีการขับเคลื่อนเชิงนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการในการยกย่องเชิดชู ครูดี ศิษย์ดีและสร้างคนดีของแผ่นดิน ทั้งยังเป็นการสร้างขวัญกำลังใจให้กับผู้เกี่ยวข้องในสถาบันการศึกษา

ข. ข้อเสนอแนะเชิงการนำไปใช้

1. ผลการวิจัยพบว่า ความมั่งคั่งทางการศึกษา ทั้งการช่วยเหลือตนเอง การช่วยเหลือ โรงเรียน การช่วยเหลือสังคม การมีจิตอาสา และความสำเร็จจากการจัด โครงการและกิจกรรมให้เด็กได้เรียนรู้และปฏิบัติจริง ดังนั้นสถาบันการศึกษาควรจัด โครงการ/กิจกรรมที่เป็น ประโยชน์กับการเรียนการสอนเพื่อให้

ผู้เรียนได้เรียนรู้และปฏิบัติจริงในความงดงามทางการศึกษานอกห้องเรียน มากกว่าการเรียนในห้องเรียน เพียงอย่างเดียว

2. ผลการวิจัยพบ ว่า ผลสำเร็จจากการจัดการศึกษา ที่มีการคิดนอกกรอบ ปรับกระบวนการทัศน์ใหม่ ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ ควรกระจายอำนาจการกำหนดหลักสูตรประกอบการเรียนควบคู่กับหลักสูตรหลักให้สถาบันการศึกษา เพื่อให้ผู้บริหารและครูสามารถบูรณาการในการออกแบบหลักสูตรที่เหมาะสมในแต่ละท้องถิ่น

3. ผลการวิจัยพบ ว่า การจัดการเรียนการสอนที่หลากหลายรูปแบบ หลายวิธีการ หลายกิจกรรม ที่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นสถาบันการศึกษา ควรสร้างทีมงานในโรงเรียนในลักษณะ “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน และชุมชน ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม

4. ผลการวิจัยพบ ว่า ระบบการศึกษาที่ยึดติดกับระบบทุนนิยม เป็นธุรกิจการศึกษา มีการกวาดวิชา สร้างคนเก่งเป็นหลัก ดังนั้นสถานศึกษา ควรสร้างระบบการช่วยเหลือผู้เรียน กิจกรรมในการเรียนช่วงเวลาเย็น ด้วยการให้พี่สอนน้อง หรือ โครงการส่งเสริม รักการอ่าน การจัดหากิจกรรมการเรียนแทนการกวาดวิชา และปลูกฝังวิถีชีวิตที่เหมาะสม เพื่อไม่ให้เสียค่าใช้จ่ายมากเกินไป

5. ผลการวิจัยพบ ว่า ระบบบริหารการศึกษา มีวิธีการคิดนอกกรอบที่มีการบริหารจัดการและกำหนดนโยบายของโรงเรียนที่ชัดเจน ดังนั้นสถาบันการศึกษา ควรมีการกำหนดนโยบายให้ชัดเจน เป็นรูปธรรม ให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบ และมีอิสระในการคิดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์กับโรงเรียน ครู และนักเรียน

6. ผลการวิจัยพบ ว่า สื่อการสอน มีการใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย เช่น สุนัข คนพิการ ผู้สูงอายุ การงานอาชีพ โดยใช้สื่อชุมชนเป็นหลัก ไม่ต้องลงทุนมาก ดีกว่าการใช้สื่อที่มีราคาสูง เช่น สื่อคอมพิวเตอร์ ดังนั้น สถานศึกษา ควรบูรณาการหรือประยุกต์การใช้สื่อที่เหมาะสมดังกล่าว ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา

7. ผลการวิจัยพบ ว่า บทบาทของผู้สอน มีการสอนแบบบูรณาการ ครูมีบทบาทเป็นผู้ให้ ผู้อุทิศตน ผู้เสียสละ รัก เห็นใจ เป็นเหมือนพ่อคนที่สองจริงๆ ปฏิบัติตนตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อศิษย์แน่นแฟ้นมากกว่า ร่วมทุกข์ร่วมสุขด้วยกันเป็นพ่อ/แม่พิมพ์ที่ดีให้กับลูกศิษย์ ดังนั้นสถานศึกษาควรกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้สอนที่ชัดเจน มีการบูรณาการในกิจกรรมนอกห้องเรียนร่วมกับการเรียนการสอนที่เหมาะสม

8. ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้เรียน เน้นเชิงรุก เป็นฝ่ายเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การลงมือทำด้วยตนเอง มีจิตสาธารณะ นับถือครู มองครูเป็นมิตร ใ่วางใจ เชื่อใจทำตามแบบอย่างครู ดังนั้น สถาบันการศึกษา ควรปรับบทบาทของผู้เรียนให้เหมาะสมกับบริบทและพื้นที่ต่างๆ ให้เน้นการคิด วิเคราะห์ อย่างสร้างสรรค์ การใช้ผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ไม่เน้นการท่องจำ แต่ให้เรียนรู้ประสบการณ์ มีการคิด วิเคราะห์ที่สร้างสรรค์

9. ผลการวิจัยพบ ว่า ปัจจัยแห่งความสำเร็จ เกิดจาก ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ที่หลากหลาย ดังนั้นสถาบันการศึกษา ควรส่งเสริมและสนับสนุนปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในด้านต่างๆ เพื่อเกิดการพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์อย่างรอบด้าน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการขยายวงการศึกษาเพิ่มเติม เช่น ระดับอาชีวศึกษา และอุดมศึกษาในวงวิชาการ ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในฐานการจัดการความรู้
2. ควรมีการขยายวงการศึกษาเพิ่มเติมในวงวิชาการอื่นๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย กระทรวงวัฒนธรรม ทหาร ตำรวจ และข้าราชการและพนักงาน ผู้นำศาสนา นักวิชาการมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือ ขับเคลื่อนขยายวงต่อไป
3. ควรมีการพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอน จัดทำคู่มือกิจกรรม เกี่ยวกับการพัฒนาคุณค่า คุณธรรม ความดีงาม หลักธรรมาภิบาล เพื่อสร้างความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แก่ผู้ปฏิบัติงานและผู้สนใจใน แวดวงต่าง โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาทุกแห่ง
4. ควรมีการวิจัยด้วยการเทียบเคียงและศึกษาการปฏิบัติที่ดี การปฏิบัติที่เป็นเลิศ เพื่อ สังเคราะห์เปรียบเทียบหรือถอดบทเรียน ครุศึกษาระบบ ของแผ่นดินเพื่อการเรียนรู้ในสังคมไทย
5. ควรมีการวิจัยคุณลักษณะและการปลูกฝังความเป็นครูดี คนดีมีศีลธรรมในสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ในคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษา.(2543). ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญ

ที่สุด กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ.

..... (2544). การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ.

ภาณี วงษ์เอก. (2551). การวิเคราะห์ ทูทางสังคมของระบบสุขภาพที่เอื้อต่อหรือสามารถนำไปใช้
ขับเคลื่อนงานพัฒนาจิตปัญญา กรุงเทพฯ : มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์.

เบญจมาศ อยู่เป็นแก้ว.(2548).การสอนแบบบูรณาการ พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาการเรียนรู้.

ประเสริฐ ผลิตผลการพิมพ์.(2552). “จิตวิญญาณในสังคมไทย” ในหนังสือพิมพ์ กรุงเทพธุรกิจ 5

ตุลาคม 2552.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา (อค์สํานา).